

UN JUNIMIST AROMÂN: IOAN CARAGIANI

NISTOR BARDU*

1. Cei mai cunoscuți memorialiști ai „Junimii” din perioada ei de glorie, George Panu (*Amintiri de la „Junimea” din Iași, 1901–1906*) și Iacob Negruzzi (*Amintiri din „Junimea”, 1921*), îl evocă pe junimistul Ioan Caragiani mai cu seamă în ipostaza lui de „anecdotist” pitoresc și exotic.

George Panu își amintește că ședințele „Junimii” din perioada ieșeană, la care participa și macedoromânul Caragiani, ar fi putut să nu se mai termine niciodată, de atâta bună dispoziție creată de anecdotele lui: „...la fiecare pas d-sa întrerupea ca să spună o anecdotă – o anecdotă cu un sârb, cu un bulgar, cu un turc, cu un țigan etc. Caragiani le istorisea cu un farmec nespus; accentul care trăda origina sa exotică dădea istorisirii sale un gust mai mult. «Junimea» își ținea coastele de răs, iar anecdotele cam pipărate înnebuneau de plăcere pe dl Pogor. Ca și la teatru, de multe ori noi ceream la altă ședință ca să repete o anecdotă care ne plăcuse, iar dl Caragiani, ca un artist binevoitor, se executa și, ca surprindere plăcută, mai adăuga încă una nouă” (Panu 1971: 163).

Se știe că, alături de spiritul filosofic, spiritul oratoric, gustul clasic și academic, spiritul critic, bazat pe argumentația științifică, ironia, zeflemeaua, anecdota și hazul se aflau la ele acasă la ședințele „Junimii” (cf. Cioculescu, Streinu, Vianu 1971: 144–147; Cap-Bun 2003: 13–23). Vasile Pogor a sintetizat această dimensiune a spiritului junimist printr-o maximă conform căreia la „Junimea” anecdota primează¹. Apostrofarea glumeață a lui P. Carp, „Gogomanilor!”, adresată deopotrivă celor prezenți în clipele de destindere ale vreunei ședințe, a fost acceptată cu umor de către junimiști, devenind un fel de titlu de glorie pentru membrii societății, care, „manifestând ironia împotriva tuturor, știau s-o suporte ei înșiși” (Cioculescu, Streinu, Vianu 1971: 146–147).

* Universitatea „Ovidius” din Constanța, România (nistor_bardu@yahoo.com).

¹ Menționând că deviza „anecdota primează” avea la „Junimea” valoarea unei axiome, Ioan Slavici scria în *Amintirile* sale: „orișicât de aprinse și de interesante ar fi fost discuțiunile, ele erau întrerupte îndată ce vreunul dintre cei de față avea vreo anecdotă de spus. Toate se puteau ierta, dar anecdota nu putea să fie amânată nici de azi pe mâine, nici de acum pe mai târziu. Iar între junimiști erau câțiva care care aveau sacul plin cu minciuni totdeauna plin și erau mari maeștri în ale povestirii. Între aceștia era și Alecsandri și Caragiali; Eminescu mai puțin, dar era o adevărată plăcere să-l vezi râzând” (*Junimea* 142).

Și pentru Iacob Negruzzi junimistul Caragiani este în primul rând un neîntrecut rostitor de istorii comice: „Caragiani, meșter mare, ne făcea să râdem până la lacrimi!” (Negruzzi 2011: 201). Spre deosebire însă de George Panu, Iacob Negruzzi remarcă unele exagerări ale lui Caragiani în această privință: „Din toți conferențiarul noștri cel mai ciudat a fost poate macedoromânul Ion (sic!) Caragiani. Fața sa plină și jovială, surâsul său vecinic te îndeamnă la râs chiar când nu vorbește, cu cât mai mult când se pune pe istorisit. În orele de anecdote la „Junimea”, Caragiani era neprețuit, căci el nu povestea numai cu gura, ci și cu gesturile și cu mișcările feței, așa încât figura lui te pregătea, treptat, mai mult chiar decât cuvintele, la concluzia comică ce avea să vie...” (Negruzzi 2011: 212).

Spuse în cercul amical intim al ședințelor „Junimii”, anecdotele lui Ioan Caragiani au plăcut întodeauna, dar inserate în timpul unei prelecțiuni, ce se voia academică, și când conferențiarul era îmbrăcat în frac și cu mănuși albe, acestea deveneau de-a dreptul deplasate. Iacob Negruzzi își amintește că publicul prezent la conferința despre *Râs și comedie*, susținută de Caragiani, a surâs la început, a râs în hohote apoi, iar mai târziu, văzând că oratorul nu mai înceta cu anecdotele, care nu-și mai aveau rostul în contextul respectiv, începu a părăsi sala nemulțumit (Negruzzi 2011: 212 – 213).

În aceeași semantică a zeflemei, a anecdotei și a hazului practicate la „Junimea”, dar și în concordanță cu gustul clasic, asemenea altor colegi ai săi², Ioan Caragiani primise și un epitet la numele său: „bine hrănitul Caragiani”. Fiind profesor de limba și literatura greacă la Universitatea din Iași și traducător din Homer, dar și în spiritul cunoscutelor „definiții” sintetice din Iliada („Achile cel iute de picior”, „Minerva cu ochi de bou”), într-o seară, pe când Caragiani intra pe ușă, „plin la față, gras și gros” Vasile Pogor îl întâmpină cu aceste cuvinte: „Iată și pe bine hrănitul Caragiani!” (Panu 1971: 163 – 164).

2. Dar cine era aromânul Ioan Caragiani și cum a ajuns el din Balcani la universitatea ieșeană, în 1865, la puțini ani de la înființarea acesteia (1860)? Răspuns, în parte, la această întrebare găsim în „Nota biografică” cu care Pericle Papahagi prefățează prima ediție postumă, din 1929, a operei lui Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică* (Caragiani 1929)³.

Ioan Caragiani s-a născut în 1840, în comuna Avdela, din Munții Pindului, într-o familie de celnici, care obișnuia ca, iarna, asemenea multor aromâni, să coboare cu turmele de oi în locuri mai prielnice. Ca școlar, mai

² Profesorul și poetul Anton Naum era „pudicul Naum”, Al. Lambrior, V. Tassu și G. Panu fuseseră supranumiți cu toții „cei trei români”, Iacob Negruzzi, datorită fanteziei din povestirile sale, „carul cu minciuni” etc. (cf. Panu 1971: 162, Cioculescu, Streinu, Vianu 1971: 146–147).

³ Lucrarea a apărut inițial în 1891, sub îngrijirea autorului (cf. Balaciu, Chiriacescu 1978: 91).

întâi în comuna natală, a învățat cu dascăli tocmiți de localnici. Mai târziu, la Gureanță și Vlahoclisura, unde și-a continuat studiile, tânărul Caragiani l-a avut ca învățător și îndrumător pe Apostol Mărgărit, viitorul inspector al școlilor românești din Balcani. Absolvent al gimnaziului grecesc din Ianina, în care se făcea și carte grecească veche, Apostol Mărgărit l-a atras pe elevul Caragiani către studiul autorilor antici greci, învățându-l să-i interpreteze pe Homer, Aristotel etc. și destinându-l astfel, foarte probabil, unei cariere didactice.

La 16 ani, Ioan Caragiani devine student al Universității din Atena. Cei trei ani de studii petrecuți aici au fost decisivi pentru formarea sa intelectuală și pentru formarea conștiinței sale naționale. Cunoscând direct pe unii dintre participanții (haiducii) aromâni la marile bătălii din anii 1821 și 1828, care au condus la formarea și independența Greciei moderne, și aflându-le durerile și dezamăgirile, dar și adevărurile pentru care luptaseră, lui Ioan Caragiani îi va fi încolțit în minte încă de acum ideea unei istorii a aromânilor. Împletind informațiile obținute de la luptătorii aromâni cu date din surse cărturărești, studentul Ioan Caragiani ajunge să lege ideea romanității aromânilor cu aceea a romanității lor. De aceea, după încheierea studiilor, hotărârea sa a fost de a se stabili într-un loc unde putea continua să militeze pentru emanciparea neamului său, iar acest loc nu putea fi decât Principatele Românești unite de puțină vreme, cunoscute în limbajul aromânilor din Peninsula Balcanică sub numele de *Vlăhia*. Iată ce scrie în acest sens Pericle Papahagi: „După sfârșirea studiilor sale din Atena, cum era firesc, numai gânduri de așezare în Grecia nu-l preocupau pe I. Caragiani. Dar nici în Turcia nu se putea stabili, unde de asemenea nu era loc pentru creștini și cărturari. Numai Vlăhia era țara care-l putea atrage, căci Vlăhia se bucura, în toată Peninsula Balcanică și mai cu seamă în Epir, de renumele de a fi o țară ospitalieră, unde-și puteau găsi refugiu toți cei nevoiți să se expatrieze din pricina vitregiei împrejurărilor, căpitani de haiduci și haiduci simpli, strănși cu ușa de autoritățile turcești, cum erau: Blahava, Bucuvala, Giuvara și alții. Aci își găseau rost tinerii care nu-și puteau agonisi existența în munții Pindului. Și tot aici, în binecuvântata Vlăhie, aflau adăpost laolaltă nu numai amărâți de tot felul, dar și învățații, cari nu aveau în țara natală câmp liber de dezvoltare a energiei și a cunoștințelor lor. Și I. Caragiani, ca toată lumea din Epir și Tesalia, știa aceasta” (Papahagi, în Caragiani 1929: V–VI).

Călătoriile dinspre Epir spre București și înapoi se organizau pe vremea aceea cu caravanele, de două ori pe an: primăvara și toamna. Cu o astfel de caravană a ajuns Ioan Caragiani la București.

Abia sosit, tânărul licențiat i-a cunoscut pe compatrioții Zisu Sideri, frații Goga, frații Zappa, Dan Vasile și alți aromâni stabiliți la București, militanți cu toții pentru salvarea aromânilor din Peninsula Balcanică, prin dobândirea pentru ei, din partea autorităților turcești, a dreptului de a-și întrebuița limba nativă în școală, în biserică și în afaceri, garanție a identității naționale (Papahagi, în Caragiani

1929: VI). În eforturile lor nobile, ei erau sprijiniți de mari și influenți oameni politici ai vremii, precum Cristian Tell, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, D. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, V.A. Urechia etc. (Zbucnea 1999: 50). Curând, el intră în legătură strânsă cu părintele Averchie, fost călugăr la Muntele Athos, care părăsise preocupările monahale pentru a se dedica emancipării prin învățatură a fraților săi din Macedonia⁴. Nu de mult, prin străduința și sacrificiile lui Dimitrie Atanasescu și cu sprijinul domnitorului Alexandru Ioan Cuza însuși, se deschisese în localitatea Târnova din Macedonia prima școală românească (*Românii de la sud de Dunăre*: 156, doc. 50)⁵. Într-un asemenea context, Ioan Caragiani devine, împreună cu Averchie, inițiator al aducerii la București de tineri aromâni „spre a fi pregătiți și retrimiși în Peninsula Balcanică ca luminători ai aromânilor”. Mai târziu, între anii 1877 și 1882, Caragiani va fi, alături de fostul său învățător Apostol Mărgărit, un susținător al cauzei naționale a aromânilor din ținuturile balcanice Pind și Tesalia (cf. Caragiani 1929: VII).

3. Ca tânăr licențiat, Ioan Caragiani este, pentru scurtă vreme, profesor secundar la un gimnaziu din București, după care, în 1865, este numit profesor de limba și literatura elenă la Universitatea din Iași, funcție pe care o ocupă până la pensionare. În această calitate, el devine membru al „Junimii” din Iași, remarcându-se printre junimiști, așa cum am văzut deja *supra*, prin umorul său molipsitor. Din cele expuse însă sub 2 reiese cu prisosință că junimistul Ioan Caragiani și-a înțeles menirea de profesor și de membru al Academiei Române, în care a fost ales de la înființarea acesteia, împreună cu confratele D. Cazacovici, ca reprezentant al aromânilor. Lucrările elaborate și publicate de el reflectă dimensiunea științifică a spiritului junimist de care a fost animat universitarul Ioan Caragiani.

În activitatea sa la catedră, profesorul Ioan Caragiani va fi resimțit nevoia studenților săi de a avea la îndemână un instrument didactic pentru învățarea limbii grecești. În acest scop, probabil, elaborează și publică un *Cursu completu de*

⁴ Ajuns în București (la Mănăstirea Radu Vodă, închinată Sfântului Munte) pentru rezolvarea unor probleme administrative și privind, în 1862, defilarea prin fața domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a primelor detașamente de armată română modernă, Averchie trăi până la lacrimi emoția și revelația de a face și el parte din poporul care, unit de curând, începuse să-și creeze un nou destin european. „Și eu hiu armân”, izbucni el în lacrimi, în mijlocul unei tăceri generale. Pentru el, Bucureștiul s-a dovedit a fi „o văsălie creștinească și armânească”. De acum începe implicarea sa în dezvoltarea învățământului românesc în Balcani. În perioada 1865–1871, la Școala de la Sfinții Apostoli din București, înființată special de guvern în vederea pregătirii învățătorilor pentru școlile din Macedonia, prin eforturile lui Averchie, 40 de tineri aromâni au fost aduși și s-au format aici pentru a preda apoi carte (a)românească copiilor aromâni din peninsula Balcanică (Diamandi 1940: 301–302).

⁵ Pentru mai multe informații privind învățământul românesc în Peninsula Balcanică, cf. Berciu-Drăghicescu, Petre 2004: *passim*.

grammatica ellena (I–II, Iași, 1870–1872), lucrare care se adresa fără îndoială publicului instruit din fosta capitală a Moldovei, și nu numai.

Un alt studiu al său, *Românii din Macedonia și poezia lor poporală*, apărut în „Convorbiri literare” din 1868–1869 (p. 335–340, 355–359, 368–370, 381–388), abordează nu numai folclorul aromânesc (materialul folcloric este constituit din 10 cântece), așa cum indică titlul, ci și unele aspecte istorice și lingvistice ale ramurii balcanice a românilor, numele⁶ și răspândirea lor etc. (Capidan 1932: 94–96). În ceea ce privește dialectul vorbit de aromâni, Caragiani remarcă pronunțarea lui *ce, ci* ca *țe, ți*, a lui *ge, gi* ca *dze, dzi*, palatalizarea labialelor etc.⁷

Cea mai importantă operă a lui Ioan Caragiani este considerată *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică* (Supliment la „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. VI, 1891, aflată atunci sub conducerea lui Gr.G. Tocilescu), lucrare căreia autorul i-a consacrat ani îndelungi de elaborare. Deși neterminată, această *opera magna* se definește ca o operă complexă, istorică, etnografică și de onomastică, totodată. Pe baza numelor, autorul tratează în ea originea aromânilor din munții Suli din Epir, care erau fărșeroți, iar nu cu albanezii, cum credeau grecii și scriitorii străini care se refereau la ei. Bogăția de material onomastic strâns de autor din diferite comune aromânești precum Avdela, satul său natal, Vlahoclisura, Perivoli etc., ca și numeroasele nume de armatoli aromâni din zona respectivă sunt impresionante. Chiar dacă, după cum arată același Th. Capidan, unele din lămuririle și expunerile sale sunt uneori forțate și neconvingătoare, multe din concluziile la care ajunge sunt adevărate și pot fi de folos în studiile de onomastică (Capidan 1932: 96–97).

O altă dimensiune a personalității creatoare a lui Ioan Caragiani este aceea de traducător. Bun cunoscător de greacă, el a tradus în română operele lui Homer *Odiseea* și *Batrachomyomachia* (Iași, 1876). Din *Retorica* lui Aristotel, autorul a tradus *Cartea a II-a* (București, 1884). În revista „Convorbiri literare”, i-au mai apărut traduceri din *Iliada* (în anii 1870–1871) și din Teocrit.

*

Fără a fi epuizat enumerarea tuturor scrierilor sale publicate în timpul vieții⁸, am conturat, credem, în rândurile de față, spiritul creator al lui Ioan

⁶ Ioan Caragiani consideră că numele de *macedo-român*, folosit atunci în mod frecvent, nu era potrivit, din motivul că aromânii nu se aflau trăitori doar în Macedonia, ci și în alte regiuni. În locul acestui nume, el propunea pe acela de *rumelioți*, derivat de la *Rumelia*. Th. Capidan va arăta mai târziu că această denumire este și mai nepotrivită decât prima, întrucât aromânii din regiunile numite Rumelia sunt mult mai puțini decât cei din Macedonia (Capidan 1932: 95).

⁷ Observațiile lingvistice asupra dialectului aromân sunt examinate cu atenție de către Th. Capidan (1932: 95–97), care evidențiază ideile pertinente ale lui Ioan Caragiani, dar și inexactitățile cuprinse în considerațiile sale din studiul în cauză, care arată că autorul nu avea pregătirea lingvistică necesară în această direcție.

⁸ Vezi în acest sens lista *Scrierilor lui Ioan Caragiani* din volumul Caragiani 2000: IX.

Caragiani. Deși nu a fost un conferențiar strălucit al „Junimii”, deși a rămas în amintirile lui G. Panu și ale lui Iacob Negruzzi în primul rând pentru talentul său de a spune anecdote ca nimeni altul, Ioan Caragiani este în esență sa un junimist autentic. Chiar dacă nu face parte din primele rânduri ale vestitei societăți culturale ieșene, în ceea ce privește modul în care a înțeles să-și facă datoria față de frații aromâni din Peninsula Balcanică, Ioan Caragiani îi depășește pe mulți dintre contemporanii săi.

BIBLIOGRAFIE

A. Surse

- Caragiani 1929 = Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, prefață de Pericle Papahagi, București, Editura Cultura Națională.
- Caragiani 2000 = Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, București, Editura Litera Internațional.
- Caragiani 2008 = Ioan Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc.

B. Referințe

- Balacciu, Chiriacescu 1978 = Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Editura Albatros.
- Berciu-Drăghicescu, Petre 2004 = Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică. Documente (1864–1948)*, I, București, Editura Universității din București.
- Cap-Bun 2003 = Marina Cap-Bun, *Literatura marilor clasici*, vol. I, *Spiritul critic junimist între teoria și practica literară*, Constanța, Ovius University Press.
- Capidan 1932 = Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, București, Imprimeria Națională.
- Cioculescu, Streinu, Vianu 1971 = Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Diamandi 1940 = Sterie Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, Editura Cugetarea.
- DLRO = *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979.
- Junimea = *Junimea. Amintiri, studii, scrisori, documente*, I–II, București, Editura Albatros, 1971.
- Negruzzi 2011 = Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, București, Editura Humanitas.
- Panu 1971 = George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, București, Editura Minerva.
- Românii de la sud de Dunăre = *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucă (coord.), București, 1997.
- Zbucă 1999 = Gheorghe Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVII–XX*, București, Editura Bucureștilor.

**A MACEDO-ROMANIAN MEMBER OF “JUNIMEA” SOCIETY:
IOAN CARAGIANI**

ABSTRACT

Remaining in the specialized literary field of “Junimea” in its Iași period, the present article depicts the manner in which a Macedo-Romanian member of the literary circle, Ioan Caragiani (1841–1921), imposed himself in the Romanian culture of the time, especially due to his theatrical presence, but also due to other merits. Professor of Greek language and literature at the University of Iași, Caragiani reflected the scientific spirit of “Junimea” through his studies of the history, language and folklore of the nation from which he descended. Moreover, he was aware of the fact that he had to help his fellow Macedo-Romanians preserve their ethnic Macedo-Romanian identity and thus save themselves from assimilation by the majority of the populations in the Balkans, among whom they lived. It can be said, therefore, that through his scientific and civic attitude, Ioan Caragiani fulfilled, both in Romanian culture and the Romanian Academy, of which he was a member since its beginnings, the mission of representing the southern Danube branch of the Romanian people.

Keywords: *anecdote, Aromanians, Balkans, history, “Junimea” society, professor, writings.*